

Amcazâde Yalısı divanhanesi, mimarisinin çok sade oluşuna ve dışarıdan hiçbir dikkat çeken özelliği bulunmayışına karşılık iç süslemesi göz kamaştırıcı bir güzellik ve zenginlikte idi. Avrupa sanatının ağır baskısının başlamasından önceki Türk sanatına ait olan bu süslemelerde, ortadaki kubbe ile bütün duvarlar ve çıkıntılarının tavanları, altın yaldızın hâkim olduğu nakışlarla bezenmiştir. Dip duvardaki dolap kapaklarında ise fildişi ve sedef kakmalar vardır. Duvarlarda üst tabakada sıra halinde panolar bulunmakta, bunların her birinin içlerinde bir testiden çıkan çeşitli çiçekler yer almaktadır.

Türk köşk ve kasır mimarisinin henüz yabancı tesirlerin baskısı altına girmeden önce yapılmış olan bu ahşap divanhane, bugün İstanbul'da ayakta kalabilmiş kendi cinsinin tek eseridir. Bu bakımdan itina ile korunması ve yaşatılması gerekirken, artık bir eşinin bulunması imkânsız bu sanat ve tarih anıtının ona sahip çıkan ellerde son elli altmış yıl içinde harabe haline getirilmesi bir talihsizlik olmuştur.

Esas yalı binalarının arsası üstünde küçük evler yaptıran mütevellî ailelerine mensup kişiler ile İstanbul Belediyesi arasında, bu tarihi köşkün mülkiyeti hakkında çekişmeler cereyan etmiş ve bu hukukî anlaşmazlıklara Vakıflar İdaresi de karışmıştır. Ancak İstanbul Belediyesi tarafından yıkılmış olan eski esas yalı arazisi istimlak edilmiş ve bu durum mahkemece de karar altına alınmış bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Nazım, *Divan* (nşr. Seyyid Mehmed Nâil), İstanbul 1257, s. 131; Silâhdar, *Nusretnâme* (haz. İsmet Parmaksızoğlu), İstanbul 1962-66, tür. yer.; H. Saladin — R. Mesguich, *Le Yalı des Keupruli à Anatoli Hissar, côte asiatique du Bosphore*, Paris 1915; A. Süheyl Ünver, *Anadolu Hisar'ında Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı*, İstanbul 1956; a.mlf. — Sedat Hakkı Eldem, *Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı*, İstanbul 1970; Sedat Hakkı Eldem, *Köşkler ve Kasırlar*, İstanbul 1974, II, 151-179; C. Tamer, "Kanlıca'daki Amcazâde Hüseyin Paşa Yalısı ve Yapılan Onarım", *Arkitekt*, XVI/191-192, İstanbul 1947, s. 248-251, 292; a.mlf. — R. Ekrem Koçu, "Anadoluhisari'nde Meşrûta Yalı", *İst.A*, II, 823-827.

SEMAVİ EYİCE

AMD

(bk. KASIT).

ÂMEDCİ

Osmanlı devlet teşkilâtında
Dîvân-ı Hümâyûn'a bağlı
Âmedî Kalemî'nin âmiri.

Âmedî veya Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn da denilen bu âmir, Tanzimat'tan önce divan kâtiplerinin şefi olan reisülküttâbın özel kalem müdürü durumundaydı. Gerek sadrazamın padişaha yazacağı telhis* ve takrir*ler, gerekse yabancı devletlere yazılan her çeşit yazılar Âmedî Kalemî'nde yazılır ve burada saklanırdı. Âmedci, reisülküttâbın sadrazama, sadrazamın da doğrudan doğruya padişaha yazacağı yazıların önemli olanlarını temize çeker, daha az önemli olanları ise bizzat sadrazam adına kaleme alırdı. Başlangıçta âmedcinin emrinde beş altı kâtip çalışırken zamanla bu kalemînin önemi artınca memur sayısı da artarak altmışa kadar çıkmıştır. Âmedci o devrin hariciye nâzırı durumunda olan reisülküttâbın yabancı devletlerin temsilcileriyle yaptığı toplantılarda hazır bulunur, konuşma zabıtlarını tutardı. Yeni verilen timar* ve zeâmet*lerden reisülküttâba gelmesi gereken kalem harçlarını da âmedci toplardı. Muhtemelen, bu verginin ödendiğini belirten belgenin üzerine Farsça "geldi" anlamındaki âmed kelimesinin yazılmasından dolayı bunlara âmedî denmiştir.

Âmiri olduğu kalem oldukça eski bir kuruluş olmakla birlikte âmedî tabiri-ne ancak XVIII. yüzyılın son çeyreğinde rastlanmaktadır. Dîvân-ı Hümâyûn'da görülen işler Bâbü'lî'ye intikal ettikten sonra âmedci de emrindeki Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn hulefâsıyla birlikte sadrazamın "ricâl-i Bâbü'lî" denilen yüksek rütbeli memurlarının önde gelenlerinden olmuş ve sadâretin bütün haberleşmesi bu kalemden yürütülmeye başlamıştır. Osmanlı hükümetinin Avrupa'da dâimî elçilikler kurmasından sonra, elçilerden gelen raporların kayıtlarını tutmak, şifrelerini çözmek, bunlara cevaplar yazmak da Âmedî Kalemî'nin görevleri arasına girmiştir. Âmedî efendi de beylikçi gibi hâcegân*lık rütbesinde idi. Teşrifatta başlangıçta beylikçi*ler önde iken zamanla âmedciler onların önüne geçmiştir.

Bilhassa III. Selim zamanında bu makama yapılan tayinlerde özel bir itina gösterilmiştir. Birçok yüksek rütbeli devlet adamı, bu arada Tanzimat Fermanı'nı ilân eden Mustafa Reşid Paşa da âmed-

cilikten yetişmiştir. Tanzimat'ın ilânından (1839) sonra önemi daha da artan âmedcinin başlıca görevleri padişaha takdim edilecek arzları yazmak, Bâbü'lî'ye gelen hatt-ı hümâyûnları okumak, vekiller heyetinin müzakere zabıtlarını tutmak ve padişah iradelerini muhafaza etmektir. II. Meşrutîyet'ten sonra adı Meclis-i Vükelâ ve Mâruzat Kalemî Başkâtibi'ne çevrildiyse de 1912'de yine Âmedî-i Dîvân-ı Hümâyûn'a dönüştürülen bu görevli Osmanlı Devleti'nin sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. Âmedciler sefere gidince merkezde kendilerine vekâlet edecek birini bırakırlardı; buna rikâb âmedcisi denirdi.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 5254; TSMA, nr. D 3208; d'Ohs-son, *Tableau Général*, VII, 166; *Osmanlı Devleti Salnâmesi* (1310), s. 152; a.e. (1918), s. 123; Mustafa Nûri Paşa, *Netâyicü'l-vukûât*, İstanbul 1327, III, 78, 79; Pakalın, I, 55-56; Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 55-58; C. V. Findley, *Bureaucratic Reform in the Ottoman Empire*, Princeton 1980, s. 78, 83, 84, 243; S. Shaw — E. K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye* (trc. Mehmed Harmancı), İstanbul 1983, II, 49, 90; Sertoğlu, *Tarih Lügati*, s. 15-16; Necati Aktaş — İsmet Binark, *el-Arşîfû'l-‘Osmânî*, Amman 1986, s. 6; Efdalüddin, "Âmedci, Âmedî", *İTA*, I, 370; Tayyib Gökbilgin, "Âmedci", *İA*, I, 396-397; Halil İnalcık, "Reis-ül-Küttâb", *İA*, IX, 675.

NECATİ AKTAŞ

AMEDROZ,
Henry Frederick

(1854-1917)

İsviçre asıllı İngiliz şarkiyatçı.

Winchester'de doğdu, kazandığı bir bursla aynı yerde hukuk öğrenimi yaptı. 1877'de girdiği Türkçe tercümanlığı imtihanını kazandı, fakat sihhî sebeplerle bu işe devam edemedi. 1882'de baroya girdi ve raportör olarak çalıştı. Bu sırada Arapça öğrendi ve Arapça yazma bulunduran kütüphanelere devamla başladı. Özellikle İslâm tarihi ve İslâm tarihçiliği konularıyla ilgilendi. Bir yandan araştırmalar yaparken öte yandan da aynı konuda çalışan diğer müsteşriklerle münasebet kurdu.

Araştırma ve yayınları yanında şarkiyat çalışmalarına idareci sıfatıyla da katıldı. Gibb Vakfı'nın mütevellî heyeti üyesi olarak bu vakfın yayınları ve diğer çalışmalarındaki hizmetinin yanı sıra 1912-1915 yılları arasında *Royal Asiatic Society*'nin de idare heyetinde bulundu.

Hayatının son yıllarını Abbâsî halifelerinden Muktedir devriyle ilgili kronikler üzerinde çalışarak geçiren Amedroz, Mart 1917'de öldü.

Araştırma ve Neşirleri. 1. Hilâl es-Sâbî'nin (ö. 448/1056) *Kitâbü'l-Vüzerâ* ile *et-Târîh*'inin neşri: *Historical remains, First Part of his Kitâb al-Wuzarâ and Fragment of his History* (389-393 A. H.), Leiden 1904. Amedroz bu yayınında, Abbâsîler'in dikkati çeken iki veziri İbnü'l-Furât ile Ali b. İsâ'nın hayatlarını ve devletin devamını sağlama gayretlerini, İslâm tarihçiliğinde önemli bir yeri olan Hilâl es-Sâbî gibi orijinal bir kaynaktan günümüze ulaştırmıştır. Hilâl'in *Târîh*'i, 360-447 yılları arasındaki olayları ihtiva eden dokuz kitaptan ibaret iken bunların çoğu kaybolmuştur. Amedroz 380-393 (990-1003) yıllarına ait bulabildiği kısmı, *Kitâbü'l-Vüzerâ*'nın da yine bulabildiği sadece baş kısmını neşretmiştir. 2. İbnü'l-Kalânîsî'nin *Zeylû Târîhî Dimaşk*'ının neşri: *History of Damascus* (363-555 A. H.), Leiden 1908. Bu kitapta da metni aslı dili olan Arapça ile verirken buna İngilizce bir özet, bir lügatçe ve gerekli indeksleri ilâve etmiş, ayrıca bu eserde, başka kaynaklardan faydalanarak hazırladığı dipnotlarla okuyucunun istifade imkânını artırmış ve böylece metin neşrindeki titizliği ile dikkatleri çekmiştir. 3. Bir başka İngiliz şarkiyatçı D.S. Margoliouth ile birlikte İbn Miskeveyh'in *Tecâribü'l-ümem* adlı eserinin neşri: *The Eclipse of the Abbasside Caliphate* (I-VII, Oxford 1920-1921).

Bunlardan başka, özellikle neşrettiği metinleri kullanarak yaptığı tematik incelemeleri, 1906-1915 yılları arasında İngiltere'de *Journal of the Royal Asiatic Society*, Almanya'da *Der Islam* ve İtalya'da *Bolletino* mecmualarında yayımlamış, ayrıca *Encyclopedia of Islam*'da bazı Abbâsî vezirlerinin biyografilerini yazmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Kâsim Sehâb, *Ferheng-i Hâverşinâsân*, Tahran 1317 hş., s. 44; A. J. Arberry, *British Orientalists*, London 1943, s. 5; J. Sauvaget, *Introduction a l'Histoire de l'Orient musulman*, Paris 1946, s. 132-133, 138; J. W. Fück, *Die Arabischen Studien un Europa*, Leipzig 1955, s. 275; Necîb el-Akîkî, *el-Müşteşrikin*, Kahire 1980, II, 73-74; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müşteşrikin*, Beyrut 1984, s. 35-36; D. S. Margoliouth, "H. F. Amedroz", *JRAS* (1917), s. 692-693; *TA*, II, 265.

HİDAYET NUHOĞLU

AMEL

(العمل)

**Dünya ve âhirette
ceza veya mükâfât konusu olan
her türlü iş ve davranışı ifade eden
bir terim.**

Sözlükte "iş, çaba, fiil, çalışma" gibi mânalara gelen amel (bk. *Lisânü'l-‘Arab*, "amel" md.), "canlı varlığın gayeli olarak yaptığı iş" diye de tarif edilmiştir. Buna göre amel fiil kelimesinden daha özel bir mâna ifade eder. Çünkü fiil, bilgisiz ve gayesiz olarak yapılan işleri de kapsamaktadır (bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "amel", "fi'l" md.leri). Ayrıca dinî literatürde amel kelimesi giderek "emir, tavsiye veya yasaklara konu olan, sonunda ceza veya mükâfât bulunan tutum ve davranış" anlamını kazanmış ve böylece insanın her türlü işleri için kullanılan fiil kelimesine göre daha dar kapsamlı bir terim halini almıştır. Öte yandan amel, aslında söz ve inanmayı da içine alır. Nitekim pek çok âyet ve hadiste amel terimi genellikle sözlü davranışları da kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Ayrıca gerek bazı hadislerde (bk. Buhârî, "Tevhîd", 47; Dârimî, "Rikâk", 28), gerekse başta tasavvufî literatür olmak üzere diğer İslâmî kaynaklarda iman "kalbin ameli" sayılmıştır. Bununla birlikte amel kelimesinin iman ve söz dışında kalan tutum ve davranışlar için kullanımı daha yaygındır. Kur'an-ı Kerim'de de bu ayırımı yapıldığı, meselâ bir âyetle sözler (el-kelim) ve amelin (bk. Fâtır 35/10), bir âyetle söz (el-kavl) ve amelin (bk. Fussilet 41/33), birçok âyetle de iman ve amelin yanyana kullanıldığı görülmektedir.

Kur'an-ı Kerim'e göre Allah yeri ve gökleri, dünya nimetlerini, hayatı ve ölümü, hangilerinin daha güzel amel edecekleri hususunda insanları denemek için yaratmış (Hüd 11/7; el-Kehf 18/7; el-Mülk 67/2), yine aynı maksatla insanları yeryüzünün halifesi kılmıştır (Yûnus 10/14). Allah'ın şahit olmadığı hiçbir amel yoktur (Yûnus 10/61). O, ileride dünyada iken kimlerin daha güzel amel ettiğini ortaya çıkaracak ve hiçbir haksızlığa meydan vermeksizin herkesi ameline göre yargılayacaktır (et-Tevbe 9/94, 105; Yâsîn 36/54); zerre kadar iyi ameli olan da zerre kadar kötü ameli olan da karşılığını görecektir (ez-Zilzâl 99/7-8). Bununla birlikte kötü ameli olanlar yal-

nızca kötülüklerinin dengiyle cezalandırılırken iyi amel işleyenler faziasıyla mükâfâtlandırılacaktır (en-Nûr 24/38; Sebe' 34/37-38; el-Mû'min 40/40; el-Ahkâf 46/16). Kur'an-ı Kerim'de içki, kumar, falcılık, haksız yere adam öldürme gibi büyük günahlar "şeytanın ameli" şeklinde nitelendirilmiş (el-Mâide 5/90; el-Kasas 28/15), kâfirlerin amelleri ıssız çöllerdeki seraba ve derin denizdeki karanlığa benzetilmiştir (en-Nûr 24/39, 40). Allah bilgisizce kötü amel işleyip de ardından tövbe edeni bağışlar; buna karşılık kötü amellerini hayatının sonuna kadar sürdüren, sonra ölüm gelip çattınca tövbe etmek isteyen kimsenin bu tövbesini kabul etmez (en-Nisâ 4/17-18).

Amel-i Sâlih. Ameller, şeriat ilkeleriyle uyushup uyushmamak bakımından genellikle taat, mâsiyet ve mubah şeklinde üç kısma ayrılır. Gerek Kur'an ve hadislerde gerekse diğer dinî kaynaklarda taat sayılan ameller çoğunlukla amel-i sâlih (çoğulu a'mâl-i sâliha), bazan da hasene (çoğulu hasenât), mâsiyet sayılanlar ise amel-i sû', amel-i gayr-i sâlih, seyyie gibi adlarla anılır.

Sâlih ameller dinin yapılmasını emir veya tavsiye ettiği, iyi, doğru, faydalı ve sevap kazanmaya vesile olan işler; gayr-i sâlih ameller ise yapılması yasaklanan veya hoş karşılanmayan kötü, yanlış, zararlı ve günaha yol açan amellerdir. Fıkıh kitaplarında sâlih ameller genellikle farz, vâcip, sünnet, müstahap veya mendup; gayr-i sâlih ameller de haram, mekruh ve müfsid şeklinde bölümlere ayrılır. Mubahlar, aslında yukarıdaki olumlu veya olumsuz değerlerden birini taşımayan ve dinin yapılması ya da terk edilmesi yönünde bir hüküm koymadığı amellerdir. Bununla birlikte mubahların işlenmesinde güdülen maksat ve niyet bu işleri sâlih veya gayr-i sâlih amel durumuna sokabilir. Bu yüzden özellikle ahlâkçılar, "Mânasız işleri terketmek kişinin müslümanlığının güzelliğini gösterir" (Tirmizî, "Zühd", 11; İbn Mâce, "Fiten", 12) anlamındaki hadisi de dikkate alarak, mubahları dinin iyi ve doğru bulunduğu gayelerle yapmanın önemi üzerinde durmuşlar, iyi niyetten yoksun olarak mubahlara dalmayı dinî ve ahlâkî hayat için tehlikeli görmüşlerdir. Esasen Hz. Peygamber'in, "Haram belli, helâl de bellidir; bu ikisinin arasında ise insanların çoğunun bilmediği şüpheli durumlar vardır. Şüphelerden korunan kişi dinini ve şerefini korumuş olur" (Bu-